

“SOKAK ÇOCUKLARI” PROBLEMİ VE BU PROBLEME YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR (TÜRKİYE –
HİNDİSTAN ÖRNEĞİ)

Sami ŞENER,

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sami.sener@medeniyet.edu.tr .

Meryem SERDAR,

Arş. Grv., Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, meryemkose@sakarya.edu.tr.

ÖZET: Kadim zamanlardan beri var olan fakat küreselleşen dünyada evrensel bir problem halini alan sokak çocukları olgusu tüm toplumları ciddi bir tehditle karşı karşıya getiren önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokak çocukları sorununun ortaya çıkışı; aile içi şiddet, çocuğa yönelik her türlü istismar, kırdan kente göç, yoksulluk gibi birçok sosyolojik etkenle birebir ilişkilidir. Söz konusu nedenlerden ötürü sokağı eve tercih eden veya sokakta çalışmak zorunda kalan yani “sokak çocuğu” haline gelen çocuk bundan sonra her türlü riskle iç içe, sıra dışı bir hayat yaşamakta, aile bağları zayıflamakta ve zaman zaman madde bağımlılığı riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu yönüyle hem kendileri için hem de toplum için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlayan sokak çocukları sorununa yönelik uygulanan politikalar tüm dünyada oldukça önem arz etmektedir.

Literatür çalışması olarak tasarlanan bu çalışmada sokak çocukları sorununa yönelik uygulanan politikalar Türkiye ve Hindistan örnekleriyle incelenmiştir. Bu bağlamda sokak çocukları sorununun ortaya çıkışını önleyici ve uygulanan politikaların geçerliliğini/uygulanabilirliğini artırıcı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Sokak Çocukları, Sokakta Yaşayan Çocuk, Sokakta Çalışan Çocuk

THE ISSUE OF “STREET CHILDREN” AND THE POLİCİES APPLIED TO THIS ISSUE (A CASE OF TURKEY
AND INDIA)

ABSTRACT: Street children phenomenon is a problem that has existed since ancient times. However, in the globalized World, it has been as an important issue that all societies faced a serious threat. The emergence of street children is a associated exactly many sociological factors such as domestic violence, all kinds of abuse against children, migration and poverty. Because of these reasons, the child prefers home street or he is obliged to work in the street, and so he becomes “street children”. Such children live in an extraordinary life, their family ties weaken and they have a risk of becoming substance abuse. In this respect, street children create problems both for themselves and for society. Therefore, the policies implemented for this issue are extremely important all around the World.

This study was designed as a literature. Policies implemented on the street children are examined with the example of Turkey and India. In this context, there have been suggestions for inhibiting the emergence of the problem and for enhancing the effectiveness of policies.

KeyWords: Child, Street Children, Child Living on the Street, Child Working on the Street

1.Giriş

Son yıllarda sık sık gündeme gelen en önemli toplumsal meselelerden birini teşkil eden sokak çocukları sorunu sokak çocukları ve onların gerek kendileri için, gerekse de toplum için oluşturdukları tehlikenin boyutu giderek artmaktadır. Öyle ki, bugün artık sokak çocukları potansiyel suç unsurları olarak görülmekte; işlenen birçok faili meçhul cinayet onların üstüne kalmaktadır. Bu çocukların, kendileri ve toplum için tehlike olmaktan kurtarılarak toplumsal huzurun sağlanması, kendi ayakları üzerinde

durumlarının sağlanması için gerekli olan sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim odaklı çalışmaların yapılması sadece Türkiye’de değil bütün dünyada önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu sorunun ortaya çıkmasına neden olan faktörleri en aza indirmek de önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, tüm dünyada giderek artan bir şekilde ortak sorun haline gelen sokak çocukları olgusuna teorik ve pratik zeminde ışık tutmak olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Sokak Çocukları sorunu ve bu soruna yönelik uygulanan politikaların Türkiye ve Hindistan örnekleriyle incelendiği bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planıyla ‘sokak çocukları’ olgusu açıklanmaya çalışılarak bu sorunu ortaya çıkaran nedenler üzerinde durulacaktır. Daha sonra soruna yönelik uygulanan sosyal politikalar, Türkiye ve Hindistan örnekleriyle incelenecektir. Tartışma kısmında, elde edilen bulgular doğrultusunda, çözüme yönelik önerilerde bulunulacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Çocuk Kavramı

Genel bir tanımının verilmesi oldukça güç olan çocuk kavramı, sözlükte “hayatın doğuştan ergenliğe kadar olan dönemini” ifade etmekte kullanılmaktadır. Geniş anlamda ise, ailesinin ve kendisinin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından çalışma sorumluluğu bulunmayan, ailesinin ve devletinin gerekli himayeyi gösterdiği, güvenli bir geleceğe sahip olması için gerekli ve yeterli eğitimin verildiği dönemin yaşında bulunan insan “çocuk” olarak kabul edilmektedir (Orhan, 2003: 7). Çocukluk devresinin bitişi ve kişinin tam bir yurttaş haline gelmesinin zamanı ise, tanımlama ve açıklamalarda belirsizlik taşımaktadır. Bunun nedeni ise, çocukluğun başlangıcı doğum anı olarak kabul eden çeşitli görüşlerin, çocukluğun bitişi konusunda aynı görüşü paylaşmaması ve çocukluk çağı için üst sınır on iki de olabilir, yirmi beş de demelerinden kaynaklanmaktadır. Araştırmacılar arasındaki yaş farklılığı görüşünün oluşmasının sebebi; bir kısım araştırmacının ergenlik çağına giren kişinin artık çocuk sayılmaması gerektiğini, diğerlerinin ise büyüme ve gelişmenin tamamlandığı 24 yaşına kadar çocukluğun sürdüğünü savunmaları nedeniyledir (Coştu, 2007: 6).

Çocukluk ya da çocuk kavramı doğal bir gerçeklik değil toplumsal-kültürel olarak belirlenmiş ve tarih içinde gelişmiş bir kavramdır. Dolayısıyla ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekte, hatta bir ülkenin içerisinde dahi farklı tanımlamalarla açıklanabilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre 18 yaşına kadar her insan çocuktur. Bu husus ülkemiz de dahil sözleşmeye imza atarak kabul etmiş ülkelerde genel kabul görmüştür. Medeni Kanunumuzda da 18 yaş hukuki anlamda yetişkinliğin başlangıç yaşı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, çocukluğu rakamsal sınırlamanın ötesinde biyolojik vb. açıdan tanımlayan görüşler de mevcuttur (Karakuş, 2009: http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sokaktacalisan_sokaktayasayan2.htm).

Her ne kadar kültürel farklılıklar çocuğun karakter ve davranışlarını belirleyici bir özellik taşıyorsa da, çocukluğun kendine has tabii bir süreç olduğu konusunda hiçbir tereddüt bulunmamaktadır.

Çocukluk yaşının bitişi, yalnızca yaş ile açıklanamayacak kadar farklı etkilerin sonucu ile bağlantılı olması sebebiyle, çocukluğun bitişi ile ilgili aile, toplum ve eğitim gibi yönlendirici merkezlerin insan üzerindeki etkisi ile değişken bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Günlük hayatta kullanılan anlamıyla çocukluk devresi; belli bir yaşa ulaşmakla, ya da reşit olmakla ya da okulunu bitirmeyle, çıraklık eğitimine başlamakla ya da herhangi bir dış olayla bitmektedir. Bu çerçevede, günlük hayatta çocukluk, 13-18 yaşları arasında nihayete ermektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ilk maddesi çocuğu şöyle tanımlamaktadır: “daha önce rüşet yaşına erişilmedikçe 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır”. Bu tanımlama Türk Medeni Kanunu’nda kullanılan ‘küçük’ kavramı kapsamındadır (Orhan, 2003: 7).

2.2. Sokak Çocuğu Kavramı

Sokak Çocuğu kavramı günlük hayatta çok sık duyduğumuz bir kavram olmasına karşılık, “sokak çocuğu kimdir” sorusuna verilecek cevap o kadar da basit değildir. Zira her birimizin zihninde sokak çocuğu denilince farklı görüntüler belirlemektedir; kimimiz için tinerciler, kimimiz için kapkaççılar, kimimiz için yollarda mendil satanlar sokak çocuğudur.

Genel bir tanım vermek gerekirse “sokak çocuğu”; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mesken haline getirmiş olan, sorumlu yetişkinlerin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan, henüz yetişkinliğe ulaşmamış kız ya da erkek çocuk olarak tanımlanabilir (Atauz, 1998: 71).

Sokak çocukları ile ilgili yapılan araştırmalarda ise, genel olarak çocukların aileleriyle ilişkilerine göre bir tanımlama yapılmıştır. Bu bağlamda sokak çocukları iki temel grupta değerlendirilmektedir. Birincisi, tümüyle sokakta yaşayan, eviyle bağlantısını koparmış çocuklardır. Diğer grup ise, sokakta çalışıp akşam evine dönen, yani bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen, aile yaşantısını bir şekilde devam ettiren çocuklardır. Bu çerçevede sokak çocuklarını adlandırmada da farklı isimler kullanılmaktadır. Birinci gruba dahil olan çocuklar “sokağın çocukları”, ikinci grupta yer alan çocuklar ise “sokaktaki çocuklar” olarak kavramsallaştırılmaktadır (Polat, 2009: <http://www.sokakcocuklari.net/>).

Hindistan’da sokak çocuklarına yönelik yapılan araştırmalarda da sokak çocukları genel olarak üç kategoride ele alınmaktadır. Birinci kategori; aileleriyle düzenli ve sürekli bir ilişki halinde olan “sokaktaki çocuklar”, ikinci kategori; ailesiyle yeterli ve düzenli olmayan bir ilişki sürdüren “sokağın çocukları”, üçüncü kategori ise terk edilmiş veya ihmal edilmiş “ailesiz çocuklar” olarak belirlenmiştir (Altıntaş, 2003: 25).

Öte yandan, sokak çocukları kavramı günümüzde gelişen çocuk hakları vb. nedenlerle çocuklar açısından tehlikeli bulunması hasebiyle bu kavram kullanılmamaya çalışılmaktadır. Bunun yerine eğer çocuk sokakta çalışıyor ise, “sokakta çalışan çocuk”; sokakta yaşıyor ve ailesiyle tümüyle bağımlı koparmış ise de “sokakta yaşayan çocuk” olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, çeşitli alt başlıklarda açıklanan kavramların tümünü hala sokak çocuğu olarak bilinirliği de açıktır (Karakuş, 2009). Bu çerçevede, bizim çalışmamızda da bu alt kategorilerin hepsi sokak çocuğu olarak ele alınmış ve probleme dahil edilmiştir.

Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, sokak çocuklarının açıklanmasında genellikle çocukların aileleri ile olan ilişkileri esas alınmaktadır. Nitekim UNICEF de sokak çocukları kavramını çocukların aileleriyle ilişkilerine göre üç kategoride ele almaktadır:

- I. Grup: *Aileleriyle sürekli ilişkide olan çocuklar*; bu çocuklar günlerini sokaklarda dolaşarak ya da bir şey satarak, bir hizmet görerek geçirir, akşamları ise evlerine dönerler. Bu çocuklar üzerinde ailenin denetim ve koruması sürmektedir. Bu gruptaki çocuklar “sokakta çalışan çocuklar” olarak tanımlanmaktadır.
- II. Grup : *Aileleriyle zaman zaman ilişki kuran çocuklar*; bu gruptaki çocukların aileleriyle bağları zayıflamış olsa da tümüyle kopmamıştır. Çocuklar kendilerini hala anne-babaları ve diğer kardeşleriyle özdeşleştirmektedir. Bu gruptaki çocuklar da, birinci gruptaki aileleriyle sürekli ilişkide olan çocuklar gibi; günlerini sokakta bir şey satarak, bir hizmet yaparak ya da dolaşarak geçirmekte, ancak zaman zaman geceleri eve dönmektedirler. Bu gruptaki çocuklar “sokaktaki çocuk” olarak tanımlanmaktadır. Bu grubun içindeki çocuklar iki kategoride ele alınmaktadır. Birincisi aileden uzak bir yerde çalışıp (büyük kentte) eve para gönderen çocuklar, ikincisi ise aile bağları iyice zayıflamış olan çocuklardır.
- III. Grup: *Aileleriyle hiç ilişkisi olmayan çocuklar*; bu çocuklar ailelerinden zorla ya da kendi istekleriyle ayrılmış olup, günün 24 saatini sokaklarda geçiren çocuklardır. Bu çocuklarından bazılarının aileleriyle ilişkisi seyrek de

olsa devam etse bile aileden tamamen kopmuş, terk edilmiş çocuklardır. Bu çocuklar da “sokağın çocukları” olarak tanımlanmaktadır (Coştu, 2007: 11).

Bütün bu tanımlamalara göre, her ne kadar aralarında farklılıklar olsa da, her üç gruba giren çocukların aralarında ortak bir nokta vardır; o da güç koşullar altında yaşamak zorunda kalmalarıdır. Bu ortak özellik temas alınırca bunlara, “güç koşullar altında yaşayan çocuklar” demek yanlış olmayacaktır.

Nitekim bu güç yaşam koşulları nedeniyle sokak çocukları, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda “Korunmaya Muhtaç Çocuklar” kapsamında ele alınmaktadır. Kanunun korunmaya muhtaç çocuk kapsamında; “anne veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar kapsamında sokak çocukları ele alınmaktadır” (SHÇEK Kanunu, 1983, Madde 3).

Sokak çocuklarıyla ilgili literatüre bakıldığında, bu konuda hiçbir zaman görüş birliğinde olunmadığı görülmektedir. Bu durum da sokak çocuklarıyla ilgili yapılacak çalışmalarda ve problemin tespitinde güçlükler oluşturmaktadır. Zira sokak çocukları olgusu hassas bir konudur ve her araştırmacı ve kurum kendi algılayışına göre bir tanım vermektedir. Bunun dışında sokak çocuğu tanımlaması kültürle de sıkı sıkıya ilişkilidir. Çocukların ve sokak çocuklarının anlamı ve algılanışı tarihsel ve toplumsal şartların bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, sokak çocukları kavramını tarihsel bağlam içerisinde bir yere oturtmak metodolojik bir zorunluluk olmaktadır.

Sokak çocukları ile ilgili hem literatür hem de uygulamalı çalışmalar üzerinden sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet ve rehberlik gibi birden fazla disiplinin birlikte çalışması ile daha kapsamlı ve sınırları belirli bir tarife ulaşmak imkanı bulunabilecektir.

3. Tarihi Arka Plan

3.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Sokak Çocukları

Sokak çocukları problemi her devirde, her toplumda kendini gösteren bir sorun olagelmıştır. Ancak bu problemin ortaya çıkış nedeni ve probleme yaklaşım biçimleri kültürden kültüre toplumdaki farklılıklar arz etmektedir.

Türk toplumunun sokak çocukları konusunda tarihten günümüze duyarlı davrandığı bilinmektedir. En azından sorun için birtakım girişimlerde bulunduğu kayıtlarda mevcuttur. Türk toplumunda kimsesiz çocuklarla ilgili düzenlemeler 1271’li yıllara dayanmaktadır. Gazan Mahmut Han’ın hükümdarlığı sürecince (1271-1304) Tebriz yakınlarında sosyal maksatla kurulan vakıflar arasında bir de öksüz ve kimsesiz çocuklar için yetimhaneler bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bu kuruluşlar devam etmiştir (Orhan, 2003: 3). Fatih Sultan Mehmet döneminde sübyan mektepleri adıyla kurulan okulda yetim ve öksüz çocukların eğitim, barınma ve temel ihtiyaçları karşılanmaktaydı. 1863 yılına gelindiğinde, kimsesiz, sokak çocuğu olma riski taşıyan 5-13 yaş arasındaki çocuklar için Mithat Paşa tarafından ilk ıslahhaneler açılmıştır. 1872’de Darüşşafaka, dönemin bazı yüksek rütbeli bürokratları tarafından İstanbul’da yetim ve öksüz çocukların bakımını ve eğitimini sağlamak amacıyla parasız-yatılı bir kurum olarak kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde peş peşe çıkan savaşlar nedeniyle binlerce çocuk yetim kalmış ve dolayısıyla bu çocukları barındırma problemi ön plana çıkmıştır. Bu çocukları barındırma amacıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti ve devlet tarafından organize edilen “DarülEytam”lar (Yetim Evleri) kurulmuştur.

Görüldüğü gibi Türk toplumunun tarihinde değişik sebeplerle sokak çocuğu problemiyle karşılaşmış ve bunlar için değişik koruma ve rehabilitasyon çalışmaları yapılmıştır. Özellikle vakıflar ve sosyal yardım yoluyla sorun çok fazla büyümeden gerekli tedbirler alınmıştır.

15 Haziran 1921 tarihine gelindiğinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi Sosyal Yardım Komisyonu” oluşturulmuş ve güç koşullardaki çocuklar da bu komisyonun şemsiyesi altına alınmıştır. 30 Haziran 1921 tarihinde “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” kurulmuş ve korunmaya muhtaç çocuklara gerekli yardım hizmetleri verilmiştir. Ancak “sokak çocuğu” kavramının Türkiye’de ilk olarak kullanılması 1950’lere rastlamaktadır. İstanbul’da Galata Köprüsü’nü mesken tutan bu çocuklar, “köprü altı çocukları” olarak da o dönemlerde birçok şaire ve edebiyatçıya da konu olmuştur (Sula, 2008: 18). 1963 yılında “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü” ve 1983 yılında da “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. 16 Mayıs 1990 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında imzalanan üçlü protokol gereğince, sokak çocuklarına hizmet vererek onları rehabilite edip topluma kazandırmak amacıyla ilk kez “İstanbul Çocuk Misafirhanesi” adında bir kurum açılmıştır (Orhan, 2003: 3-4 ve Tuncel, 2003: 13-14).

Türkiye’deki sokak çocuklarının durumu böyleyken, dünyanın diğer bölgelerinde tablo nasıldı sorusu akla gelmektedir. Dünyada ve Türkiye’deki sokak çocuklarının tarihi serüvenleri birbirlerine benzemekte, uygulanan politikalar bakımından da arada çok fazla farklılıklar bulunmamaktadır.

Batı tarihine baktığımızda, Ortaçağda savaşların en yoğun olduğu dönemlerde sokak çocukları görülmeye başlanmış ve yoksulluk ve göçler neticesinde de sayıları giderek artmıştır. 1212’de “Children’s Crusade” (Çocuklar İçin Mücadele) ile sokak çocuğu olgusu ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi’nden sonra kapitalizmin etkisiyle sokak çocuklarının sayısında bir patlama olmuştur. Köyden kente göç, aile yapısındaki bozulmalar, ağır çalışma şartları vb. nedenlerle 1840’lara gelindiğinde durum çok daha vahim boyutlara ulaşmıştır (Orhan, 2007: 6).

Alınan tüm tedbir ve önlemlere karşın, sokak çocukları problemi günümüzde de tüm dünya ülkelerinin sorununu oluşturmaktadır. Ancak özellikle sanayileşmekte olan ülkelerde ve üçüncü dünya ülkelerinde sokak çocukları sorunu giderek büyümektedir.

Yapılan araştırmalar sokak çocuklarının büyük bir bölümünü erkek çocuklarının oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin Hindistan’ın dört büyük şehri olan Bombay, Bangalur, Madras ve Kampur’da sokaktaki nüfus içinde erkeklerin oranı %65 ile %82 arasında değişmektedir. Dolayısıyla sokakta yaşayan çocuklar arasında sokak kızlarına daha az rastlanmaktadır. Bunda şüphesiz kız çocuklarının sokakta çalışmasını hoş görmeyen toplumsal/kültürel değerlerin rol oynadığı görülmektedir (Altıntaş, 2003: 44).

Günümüz şartlarında tüm dünya genelinde, özellikle metropollerde hızlı kentleşmeyle birlikte artan nüfusla paralel olarak sokak çocuklarının (sokakta yaşayan ve sokakta çalışan) sayısında da hızlı bir artış yaşanmıştır. Yapılan çalışmalar bu sayının yıllar içinde daha da artacağını göstermektedir. Latin ülkelerinde bu problem diğer ülkelere göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Dünyanın bir çok yerinde sokak çocuklarıyla ilgili çalışmalar yapılmakta, rehabilitasyon modelleri geliştirilmektedir. Türkiye’de de bu problem diğer ülkelerde olduğu gibi giderek artış göstermektedir. Bu duruma sebep olarak göç, kentleşme, aile yapısındaki bozulmalar vb. gibi çeşitli faktörler dile getirilmektedir. Biz de burada öncelikle bu sebepler üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Zira bir problemin çözümünün en doğru yolu, sebebinin ne olduğunun bilinmesinden geçer.

4. Sokak Çocuğu Sorununun Temel Nedenleri

Bugün dünyada sokakta yaşayan veya sokakta çalışan çocuklarının sayısını tam olarak tahmin etmek oldukça zordur. UNICEF’in 1990 yılında yaptığı sokak çocukları projesi kapsamındaki değerlendirmede, dünya genelinde yaklaşık 100 milyon sokak çocuğunun var olduğu ve bu çocukların 50 milyonunun Latin Amerika, 30 milyonunun Asya ülkelerinde, 20 milyonunun ise Afrika ülkelerinde bulunduğu düşünülmektedir. Türkiye’de ise en az 42 bin çocuğun sokaklarda yaşadığı veya çalıştığı tahmin edilmektedir. Resmi olmayan rakamlara göre bu sayı 80 bine kadar çıkmaktadır (UNICEF, 2006). Hindistan’da ise 11 milyon sokak çocuğunun bulunduğu tahmin edilmektedir.

Sokak çocukları sorunu bir vicdan ve ahlak meselesi olmasının ötesinde, toplumun bazı kesimlerinin yaşam mücadeleleriyle iç içe olan toplumsal bir olgudur. Bu nedenle bu olgunun toplumsal kökenlerine değinmek gerekmektedir. Kentsel mekanlarda çocuk emeğini kullanan ailelerin büyük çoğunluğu kır kökenli ailelerdir. Kırsal alanda, çocuklar aile işgücünün bir parçası olarak sürekli çalışmışlardır. Bu yüzden kente uyum süreci içinde ailenin tüm fertlerinin aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışması bu ailelerce normal karşılanmaktadır. Bunun yanında, bazı aileler için çocuk emeğini en çok gelir getiren alanda kullanmak adeta bir zorunluluk olmaktadır (Atauz, 1998: 71).

UNICEF'in (1998), "Türkiye'de Çocukların ve Kadınların Durumu" adlı raporunda, "çocukların kendilerini sokakta bulmalarının sebepleri" şu şekilde belirtilmiştir:

- Zengin ile yoksul arasındaki uçurumun daha da büyümesi
- Düşük gelirli ailelerin içinde bulunduğu maddi sıkıntılar
- Ayrılmış ya da çocuklu bir annenin veya babanın tek başına olduğu aileler
- Bu konudaki çocuklara hizmet verecek kurum ve kuruluşların sınırlı oluşu (Tuncel, 2003: 8).

Yapılan diğer araştırmalar da dikkate alındığında, sokak çocuğu sorununun ortaya çıkışında en önemli sorun olarak göç olgusu karşımıza çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışıyla birlikte sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik, kırsal kesimden büyük kentlere doğru göçü hızlandırmıştır. Kırsal kesimdeki güç yaşam koşulları insanları büyük kente göçe zorlamış olsa da buradaki yaşam da sıkıntılarla doludur ve sorunların çözülmediği görülmektedir. Büyük şehirdeki işsizlik, çok düşük ücret ile çalışma, kalabalık aileler, çözümleri çıkmaza sürüklemektedir. Bu da genellikle beraberinde bütün aile fertlerinin çalışmasını ya da parçalanmasını, ek işte çalışan erkek, sokaklarda çalışan/yaşayan çocuk vb. sorununu ortaya çıkarmıştır. Ağır yaşam koşulları aile bireylerini birbirinden uzaklaştırırken, çocuklar hem aile denetiminden uzak kalmakta, hem de kurum temelli eğitim imkanlarından yeterli olarak yararlanamamaktadırlar.

Kırdan kente göç olgusunun yarattığı en temel sorunlardan birisi, yığınlaşma sürecini yaşayan göçerlerin, kent çevresinde hızla gecekondulaşma olgusunu oluşturmalarıdır. Bu gecekondulaşma olgusu önemli sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Özellikle risk altında çocuklar için çok riskli bir ortamın oluştuğu gözlenmektedir. Gecekondulaşma, işsizlik, konut, çevre gibi sorunlarla birlikte temel sorunun yeni bir yaşam tarzına uyum probleminde kaynaklanan uyumsuzluk sorunları olduğu görülmektedir. Bu uyumsuzluk da risk altındaki çocuklar için önemli tehlike zemini oluşturmakta ve sokak çocukları ve suça itilmiş çocuk oranlarının yükseldiği görülmektedir (Polat, 2007: 55).

Sokak çocukları problemi irdelendiğinde, ortaya çıkan bir diğer önemli sorun da *çocuğun istismarı* meselesidir. Çocuğun aile tarafından istismar edilmesi, sokağı aile/ev yaşantısına tercih etmesine yol açmaktadır. İstismar denilince akla; fiziksel istismar, cinsel istismar ve duygusal istismar vb. gibi geniş bir yelpazeyi içine alan çok yönlü problemler dizisi gelmektedir. İstismar, çocuğun ruhi yapısında tahrip edici etkiler bırakmaktadır. Küçük yaşta istismara uğrayan çocukta ilk belirtiler; gereksiz korku, kabus görme ve altını ıslatma gibi sorunlar olabilmektedir. İlerleyen yaşlarda ise, bu duyguları bir nevi intikam alma duygusuna dönüşebilmekte, kendisine uygulanan istismarı kendisi de bir başka çocuğa uygulama eğilimi gösterebilmektedir. O sebeple, çocuğun istismardan korunması; hem kendisinin hem de ileriki yaşlarda bir başkasına benzer istismarı yapmasının önlenmesi bakımından önem arz etmektedir (Coştu, 2007: 26).

Aynı zamanda istismar edilen, çevreleriyle iyi ilişkiler ve iletişim kuramayan, kendilerini çevreye ait hissetmedikleri için yabancılaşan ya da çevre tarafından dışlandıkları için yabancılaştırılan, bu yüzden de hırçınlaşıp saldırganlaşan sokak çocukları suça yönelmekte ve zamanla ailelerinden tümüyle bağlarını koparmaktadırlar (Tuncel, 2003: 3).

Sokak çocukları probleminin bir diğer ayağını da, yukarıda açıklamış olduğumuz göç olgusuyla yakından bağlantılı olan *yoksulluk* sorunu oluşturmaktadır. Yoksulluk genel anlamıyla insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, yoksul bir ailede doğmak, çocuk için pek çok imkandan yoksun olmanın yanı sıra, okula gitmek yerine erken yaşta çalışmaya başlamak anlamına da gelmektedir. Sokakta çalışan çocuklar okula devam edemedikleri gibi, sigara gibi kötü maddelere alışma, kolay yoldan para kazanma, suça yönelme, dışlanma, aşağılanma, şiddet gibi tehlikelere de maruz kalmakta ve sonunda sokakta yaşayan bir konuma gelebilmektedirler (Coştu, 2007: 39).

Sokak çocukları olgusunun en önemli tarafını ise şüphesiz ki *aile içi problemler* oluşturmaktadır. Nitekim baştan itibaren saydığımız problemler de son tahlilde aile problemlerine dayanmaktadır. Çocuğu sokağa iten aile içi problemlerde üvey anne-üvey baba varlığı ve aynı zamanda ebeveynlerin eğitimsizliği de çocuğun aileden kopmasında etken olabilmektedir.

Genel olarak sokak çocuğu olgusunu ortaya çıkaran sebepleri özetle söyleyecek olursak; çarpık ve hızlı kentleşme, aşırı yoksulluk, anne-babanın eğitimsizliği, kentle uyum sağlayamama problemi, dışlanmışlık, kimsesizlik, sevgisizlik, denetimsizlik, aile içi şiddet, aile parçalanması, çocuğun potansiyel işgücü olarak kabul edilmesi ve bu nedenle çocuğun erken yaşta çalışmaya başlaması, resmi olmayan beraberlik, çok eşlilik, sık eş değiştirme gibi durumlardan çocukların olumsuz etkilenmeleri, çocuğun yasalar karşısında savunmasız kalması, bir çok toplumsal faktörün birbiri içine girmesi ve sorunun bir çok sektörü ilgilendirmesine rağmen, sektörler arası işbirliğinin az ya da hiç olmaması, herhangi bir şekilde sokakla tanışan çocuğun kendisini yetişkin gibi hissetmesine karşın çocuk dünyasında yetişkin, yetişkin dünyasında ise çocuk olmasının zorluklarını yaşaması olarak belirtebiliriz (Tuncel, 2003: 2-3).

Tüm bu sebepten ötürü yolu sokaktan yana düşmüş çocuklarımız için dünyanın her yerinde ve ülkemizde de -özellikle bu problemin yoğun olarak görüldüğü illerimizde- sorun için çözüm yolları aranmakta ve bu çocuklar için rehabilitasyon merkezleri kurulmaktadır. Bu çalışmada Hindistan ve Türkiye’de sokak çocukları sorununa yönelik uygulanan sosyal politikalar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

5. Sokak Çocuklarına Yönelik Uygulanan Politikalar

Sokak çocukları problemi esasen, “korunmaya muhtaç çocuklar” probleminin bir alt dalı olması hasebiyle, bu probleme yönelik uygulanan politikalara da korunmaya muhtaç çocuklara yönelik politikalar dahilinde bakmamız mümkün görünmektedir. İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren bütün toplumlarda korunmaya muhtaç çocukların bakım hizmetinin sağlanması en önemli sosyal politika problemlerinden biri olmuştur ve günümüzde de bu önemini sürdürmektedir. Nitekim çalışmanın ilk kısımlarında belirttiğimiz gibi, çocukların korunmasına yönelik uygulama sosyal politika tarihinde ilk kanuni düzenlemeler içinde yer almıştır. Zira korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkılması, sokak çocukları probleminde de çözüm getirecektir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, korunmaya muhtaç çocukları; “ruh, beden ve ahlaki gelişmeleri tehlikede olup, anne ve babasız veya anne ve babası belli olmayan, anne ve babası tarafından terk edilen ya da ihmal edilip fuhuşa, dilencilığe, alkollü ve uyuşturucu madde kullanımına ve serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bırakılan çocuklar olarak tanımlamaktadır” (Şenocak, 2006: 179). Bu bağlamda, yukarıda sokak çocukları probleminin kaynağı olarak belirttiğimiz nedenlerin, korunmaya muhtaç çocukların sorunları olduğunu görmekteyiz. Bu sorunlarla baş edemeyen çocuk, kendisine bir destek, bir çözüm yolu bulamayınca çaresiz sokağı mesken edinmektedir. Dolayısıyla diyebiliriz ki, sokak çocukları probleminde yönelik uygulanacak politikanın ilk ayağını korunmaya muhtaç çocuklara uygulanan politikaların yeniden düzenlenmesi oluşturmaktadır.

5.1. Türkiye’de Sokak Çocuklarına Yönelik Uygulanan Politikalar

5.1.1. Çocuğun Kendi Ailesi veya Akrabası Yanında Korunması

Bu yöntem, ekonomik bakımdan desteğe ihtiyaç duyan ailelerin parasal ve nesnel hizmetlerden (mal ve malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme vb.) faydalanmasını sağlayacak bir sosyal yardım türü olarak 2828 sayılı kanunda ön görülmüştür. Bu hizmetten yararlanabilecek olanlar, ailesi ve yakın akrabaları bulunan fakat belli bir müddet korunması gereken çocuklardır. Bazı durumlarda aile, maddi destek ve rehberlikten yoksun olduğu için çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve ona uygun bir ortamı sağlayamamaktadır. Yetiştirme yurtlarının yatılı okul gibi algılanmasına dayanan bir düşünce biçiminin etkisiyle, özellikle yoksul anne-babalar korunma kararı aldırarak çocuklarını bakım ya da yetiştirme yurtlarına verme yoluna gitmektedir. Ancak bu çok sakıncalı bir koruma şeklidir. Zira zorunlu durum oluşmadıkça, çocuğun aile ortamından uzaklaştırılması sağlıklı değildir. Bu nedenle 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, yoksulluk kökenli nedenlerle çocukların aileden uzaklaştırıp yatılı okullarda heba edilmesini önleyen bir sisteme geçilmesini sağlamıştır. “SHÇEK Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği” ile çocuğun ailesi yanında korunmasını sağlayacak imkanlar getirilmiştir (Şenocak, 2006: 179-180).

5.1.2. Kurum Bakımı

Kurum bakımı, bir ailenin olmadığı veya ailenin üzerine düşen görevleri yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz veya korunmaya muhtaç çocuklara resmi ya da özel kurumlarca geçici veya sürekli olarak verilen bakım hizmetleridir. Türkiye’de kurum bakımı denilince Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı olan Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Yuvaları akla gelmektedir. Türkiye’de 30 Haziran 1921’de Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuş, 1935 yılında ise bu kurumun ismi Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. Kurumun görevleri; korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat ve yaşlılara ilişkin sosyal hizmetleri ve bunlara ait faaliyetleri kapsamaktadır (Coştu, 2007: 63).

Kurumsal bakım, çeşitli haber ve olaylardan anlaşıldığı kadarıyla istenilen düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu sebeple devlet tarafından, çocuk esirgeme kurumlarında bulunan ve ailesi olan çocuklar için aileye bir bedel ödenerek çocukların ailelerinin yanına verilerek daha iyi yetiştirilmesi politikası benimsenmiştir.

5.1.3. Vakıf Evleri

Vakıf evlerinin oluşumu henüz yeni sayılacak bir dönemde olmuştur. Bu evlerin kurulmasındaki temel amaç, 18 yaşına geldiğinde yetiştirme yurtlarından ayrılmak zorunda kalan çocukların, hayata adaptasyonunu gerçekleştirmeye yardımcı olmaktır. Yurttan ayrılan çocuğun, ev ortamını tanınması, normal bir ev hayatının içinde yer alması toplumsal hayata daha kolay uyum sağlamasını da beraberinde getireceğinden, öncelikle bu amaçlı evler kurulmuştur. Bu evlerde her şey bir aile düzeninde olması gereken şekliyle tanzim edilmiştir. Normal bir aile içerisinde anne-baba yanında yaşayan çocuğun her şekilde öğrenebileceği, gündelik hayatın en basit işlerini dahi (domates/soğan doğrama, alışveriş listesi hazırlama vs.) bu çocukların bilmediğine şahit olunmuş ve öncelikle onlara bu temel yaşamsal becerilerin kazandırılması amacıyla bu evler uygulamaya konulmuştur (Aykut, 2007: 341).

Bu tür vakıf evlerinin de istenilen sayıda olmaması konunun daha kapsamlı ele alınmasını gerekli hale getirmektedir. Ayrıca bu tür kurumsal yapıların yeni bir sistem içerisinde kendisinden beklenen rolü oynayabilmesi için ciddi bir çalışma ve takip sistemine ihtiyaç bulunmaktadır.

5.1.4. Koruyucu Aile Bakımı

Ailenin çocuğuna bakmadığı durumlarda veya çocuğu evlat olarak verebilmenin mümkün olmadığı durumlarda devletin sağlayacağı destek ile bu çocuğun öz ebeveyninin yerini alabilecek bir aile yanında sürekli ya da geçici olarak bakımının sağlanmasıdır. Koruyucu aileye ilişkin ilk kanuni düzenlemenin 1601’de İngiltere’de Kraliçe I. Elizabeth döneminde yoksullar kanununda yer aldığı bilinmektedir. Bu kanuna göre, ailesi tarafından bakılmayan çocuklar, yün ticaretiyle uğraşan ailelerin

yanına, el tezgahlarında çalışmak üzere çırak olarak verilmişlerdir. İngiltere’de başlayan bu uygulama, koloni devrinde Amerika’da çıraklık şeklinde olmak üzere 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Türkiye’de ise bu politikayla ilgili düzenleme, 1926 tarihli Medeni Kanununun 273. maddesinde yer almıştır. 1930’da çıkartılan “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”nda Koruyucu aileye ilişkin hükümler yer almıştır. Ancak ilk uygulama 1949 yılında gerçekleştirilmiştir. İlk koruyucu aile yönetmeliği 1984 yılında çıkarılmış, koruyucu aile uygulamaları da 1993 yılına kadar bu yönetmelikte belirtilen esaslara göre yürütülmüş, 1993’te ikinci bir koruyucu aile yönetmeliği çıkarılmıştır.

SHÇEK, koruyucu aile bakımını teşvik etmek ve ülke düzeyinde yaygınlaştırmak amacıyla 1992 yılında koruyucu aile projesi hazırlamıştır. Bu projenin amacı SHÇEK’ya bağlı çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında bakılan çocuklarla, sırada bekleyen korunma kararlı çocukların bakımının kurum yerine istekli ve gönüllü koruyucu ailelere devredilmesidir (Şenocak, 2006: 192-195).

Ayrıca Osmanlı döneminde de koruyucu aile sisteminin oldukça etkin bir biçimde çalıştığı, yoksul aile çocuklarına varlıklı aileler tarafından sahip çıkılarak yetiştirildiği, okutulduğu, meslek sahibi yapıldığı ve hatta evlendirildiği bilinmektedir. Bu konuda oldukça köklü ve uzun dönemi kapsayan bir uygulama olduğu yaşayan canlı şahitlerin ifadeleriyle de doğrulanmaktadır (Şener, 2014).

Günümüzde SHÇEK’in çalışma sistemi ve bu kurumda çalışan kişilerin niteliklerinin artırılması ve çalışma kurallarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Son derece önemli olan böyle bir hizmetin kurumsal yapısının daha köklü ve sosyolojik ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirilmesi gerekmektedir.

5.1.5. Gönüllü Kuruluşlar

Türkiye’de son yıllarda, sokak çocuklarıyla ilgili hizmet veren özel kuruluşların sayılarında gözle görülür oranda bir artış yaşanmıştır. Bu kuruluşlar arasında İstanbul’da “Umut Çocukları”, “Sokak Çocukları Gönüllüleri Derneği”, “Sokak Çocukları Derneği”, “Çocuk Vakfı”, “Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği”, “Türkiye Sokak Çocukları Vakfı” ve “Sosyal Çalışanlar Vakfı” en önemlileridir (Coştu, 2007: 64).

İstanbul Maltepe Üniversitesi bünyesinde kurulan “Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar Araştırma ve Uygulama Merkezi de (SOYAÇ) sokak çocuklarına yönelik uygulamalı çalışmalar yapmaktadır. merkez, 15 ülkede 4000 uygulamacı tarafından kullanılan, aile içi ilişkilerin hızlı bir şekilde güçlendirilmesini sağlayan ve son derece etkili bir müdahale yöntemi olan Video Interaction Guidance (VIG) sistemini kullanmakta ve yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

5.2. Hindistan’da Sokak Çocuklarına Yönelik Uygulanan Politikalar

Hindistan’da *rackpickers* (Altıntaş, 2003: 22) ismiyle tanımlanan sokak çocukları üzerine sağlıklı veriler bulunmadığından dolayı, hükümet ve bazı sivil toplum kuruluşları bu çocuklar üzerine sağlıklı politikalar üretememişlerdir. 1986 yılında, çocuk ve gençlere yönelik Adalet Hareketi, ihmal edilmiş çocuklar ve çocuk suçlular için yeni bir yasama çerçevesi hazırlamıştır. Bu yasa, çocukların yetişkin mahkemelerinde ve polis istasyonlarında alıkonulmasını yasaklamıştır. Yine aynı yıl, çocuk ve gençler için uyum bozukluklarını önleme ve kontrol etme projesi başlatılmıştır. Buna göre, Adalet Hareketi altında belirtilen kurumlar oluşturulacak, hizmetler güncelleştirilecek, personel eğitilecek ve gönüllü hizmetlere yardım edilecektir (Polat, 2007: 153).

5.2.1. Çocuk İşçiliği

1986'daki çocuk işçiliği hareketi, 15 yaşın altındaki çocukların tehlikeli işlerde çalışmasını yasaklamış ve çalışma saatlerine sınırlar koymuştur. Bu politika genel olarak şöyle özetlenebilir:

-Çocukların çalışmasıyla ilgili kanunların etkili bir şekilde uygulanması,

-Çocuklarını işe değil de, okula gönderebilsinler diye ailelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik şartları iyileştirmeye yönelik programlar

-Çocuk işçiliğinin ağırlıklı olduğu endüstriler ve alanlar üzerine programlar (Polat, 2007: 153).

5.2.2. Eğitim

Eğitim üzerine Yeni Ulusal Politika (1986), erken çocuk bakımı ve eğitimine ağırlık vermektedir. Eğitimdeki başarıyı yükseltmek için çeşitli ulusal programlar geliştirilmiştir:

-Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri; erken çocuk eğitimi ve merkezleri açılmıştır. Bazı gönüllüler ise, dezavantajlı konumdaki gruplara yönelmiştir.

-Karatahta Operasyonu; ilköğretim olanaklarını artırma üzerinde yoğunlaşmıştır.

-Formel Olmayan Eğitim Projeleri; okuldan ayrılanlar, çalışan çocuklar ve bütün gün okula gidemeyen kız çocukları için formel eğitime alternatif sağlama amaçlıdır.

-Öğretmenlerin yetkinliğini artırmak için programlar uygulanmaktadır.

-Ulusal Yetişkin Eğitimi Programı; 15-35 yaş grubunun işlevsel okur-yazarlığıyla ilgilenir, çocuğun eğitiminin değeri konusunda anne-babanın tutumlarını etkilemeyi amaçlar (Polat, 2007: 154).

5.2.3. Sağlık Bakımı

Sağlık konusundaki projelerden bazıları şunlardır:

-Şehir Kesiminde Aile Refahı ve Birincil Sağlık Bakımı Hizmetlerinin Yeniden Organizasyonu: Bu faaliyetler nüfusun en az %40'ının yaşadığı kenar mahallelerde yürütülmektedir.

-Entegre Çocuk Gelişimleri Hizmetleri Programı: bu, çocukların olduğu kadar annelerin de beslenme ve sağlık statüsünü geliştirmeye yönelik politikadır. Programda aşı, sağlık kontrolleri, sevk hizmetleri, beslenme takviyesi, kadınlar için sağlık gelişimi ve çocuklar için okul öncesi eğitimi yer almaktadır. Çocuk hastalıklarıyla savaşmak için büyük bir ulusal aşı programı, okul öncesi eğitim için beslenme takviyesi, anne ve çocuğa ilişkin sağlık bakımını kapsayan multimedya kampanyaları yine bu program içerisinde yer alır.

-Erken Hamilelik: bu konuda sınırlı sayıda proje vardır. Ancak sağlık ve eğitim sektöründe yürütülen programlar bu konulara daha fazla eğilmekte-dirler (Polat, 2007: 154).

5.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri (STK'lar)

Özellikle güç durumdaki çocuklar için hükümet dışı organizasyonların yeni yaklaşımları başlıca şunlardır:

-Mobil (hareket halinde) Kreşler: pek çok büyük şehirdeki inşaat işçilerinin çocuklarına gündüz bakım, eğitim ve beslenme gibi çeşitli hizmetler sağlar.

-Don Bosco Projesi: Bu projenin çalışmalarına verilebilecek bir örnek; sokakta çalışan yaklaşık 1500 çocuğun en acil ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ayrıca 25-30.000 sokak çocuğu ile de bağlantıları devam etmektedir. Organizasyon temelde, çocuklarla çalıştıkları ve yaşadıkları yerde temas kurmak; onlarla kişisel olarak ilgilenmek ve takiplerini yapmak; mümkün olduğunda aileleriyle tekrar bir araya gelmelerini sağlamak; onlara danışmanlık vermek, hayatlarını planlama ve becerilerini geliştirebilme olanakları sunmak ve sokak çocuklarının ve gençlerin, gençlik programlarıyla bağlantılarını sağlamayı amaçlar.

-Sevgi Sığınağı, Bombay: Evden kaçan ve yoksul çocuklara barınak sağlamaktadır.

-İncinebilir Çocuklar İçin Koordinasyon Komitesi, Bombay: Programları 800-1000 çocuğa erişen organizasyonların koalisyonudur. Örgütlenme, sevk ve kolektif fon oluşturma ile bu çocukların hayatlarında geniş etkiler meydana getirilebilmiştir.

-Sivil Toplum Kuruluşları Forumu: Bu projenin amaçlarından biri, çocukların sorunlarını daha çok gözler önüne sermek ve bu çocuklarının yeniden tanımlanmasıydı. Ayrıca bu yeniden tanımın gerekliliği konusunda medyayı ve politikacıları ikna etmek gerekiyordu. Yenilikler getiren bir program olsa da az sayıda çocuğa erişebiliyordu. Ayrıca sorunun diğer bir boyutu da bir yandan risk altındaki çocuklara ulaşırken, daha önleyici bir yaklaşımın nasıl uygulanabileceğiydi. İşte bu amaçla Şehir Entegre Hizmetleri Programı oluşturulmuştur.

-Şehir Entegre Hizmetleri Programı: yukarıdan aşağıya yaklaşımların aksine bu program, Hindistan'da kenar mahallelerde oturan çocukların sorunlarına, toplumda yoğunlaşan bir çerçeveden cevap veriyordu. Bu program, şehirde yaşayan yoksul çocukların ihtiyaçlarına en birinci önemi vermektedir (Polat, 2007: 156).

5.2.5. Haydarabad Projesi

Bu proje de, hükümetin şehirdeki yoksul bölgeler ile çalışmasını sağlama prensibine dayalı bir projedir.

Bu projenin faaliyetleri arasında; evlerin koşullarının iyileştirilmesi, çocuk bakımı, gençlik kulüpleri ve kadın grupları, eğitim ve beslenme programları yer almaktadır. Projenin en önemli başarısı; şehirde yaşayan yoksulların bir dert değil de, buldukları bölgede önemli işlevler gerçekleştiren meşru vatandaşlar olduklarını ortaya koymasındır (Polat, 2007: 157).

5.2.6. Children's Development Bank

"Hindistan'da gönüllü bir kuruluş tarafından hayata geçirilen Children's Development Bank (CDB), sokak çocuklarının sosyal hayata kazandırılarak kendi ayakları üzerinde duran sorumlu bireyler olarak yetiştirilmesine katkıda bulunuyor. CDB çalışan çocukların ve sokak çocuklarının sahibi olduğu ve kendi ekonomik kazanımları için işlettikleri bir banka olarak tanınıyor. Vizyonu global olarak demokratik bir paylaşım geliştirmek; çalışan çocuklara ve sokak çocuklarına ekonomik inisiyatif, hayatları ve becerileri için eğitim ve geçim seçeneği tanımak olan bu kurum 2001 yılında "Butterflies" isimli gönüllü bir grupla ortaya çıktı. Hindistan'da bin kadar sokak çocuğunun bir araya gelerek kurdukları bu banka çocukların günlük kazançlarını yatırıma dönüştürmeye çalışıyor ve normal bir banka gibi Hindistan'daki çocukların paralarına faiz ödüyor. Bu sayede çocukların paralarını sigara ve diğer zararlı alışkanlıklara harcaması önleniyor ve banka gibi bir takım yasal

alışkanlıklar edinmelerine yardımcı oluyor. Faiz yalnızca 15 yaş ve üzerindeki çocuklara ödeniyor ama faiz kazanmak veya çocukların paralarını değerlendirmek resmin sadece küçük bir kısmı. Yetişkinlerin de yardımlarıyla çocuklar tarafından işletilen CDB’de esas amaç çocuklara yararlı iş becerileri kazandırmaktır. Bununla birlikte genel amaçları şöyle belirtilmektedir:

*Sokak çocuklarına insiyatif kazandırmak.
Sokak çocuklarına eğitim ve sağlık hizmeti sunmak.
Beceri elde etmelerini sağlamak ve mesleğe ilişkin eğitimler vermek.
Küçük bir işletmenin nasıl işletileceğini göstermek.
Çocukların kendilerine olan güvenlerini artırmak.
Devlet, sosyal hizmetler, girişimciler, finansal kurumlar ve çocuklarla ilgilenen gönüllü organizasyonlarla birlikte hareket etmek.
Hindistan gibi yerlerde çocuklara kendi bankalarını kurmak için teknik yardım sağlamak.*

Görüldüğü gibi CDB; çalışan çocukların yatırımlarıyla ilgilenmektedir. Ancak bazı kişiler çocukların çalıştırılmasının ilk başta önlenmesi gerektiğini öne sürseler de buna karşı olarak bu bankayı destekleyenler; “Hindistan’daki ekonomik sistem ve dünyanın diğer yerlerindeki sokak çocuğu sayısındaki artış, başka bir alternatif tanımıyor. CDB çocuklara en azından kendi hayatlarını ve birikimlerini kontrol etme şansı tanıyor” cevabını vermektedirler” (Kırbaş, 2008, <http://www.habervesaire.com/haber/260/>).

6. Sonuç Ve Öneriler

Çok yönlü toplumsal faktörün sonucu olarak ortaya çıkan sokak çocukları sorunu bu özelliğiyle toplumsal gerilimi ve stresi göstermesi açısından anlamlıdır. Dolayısıyla mesele sadece ekonomik ve kültürel değişkenlerle açıklanacak kadar basit değildir. Bu olgu birey, aile, grup ve toplum düzeyindeki faktörlerin bir bileşenidir ve bu nedenle çözüm stratejileri kapsamlı ve çok boyutlu olmalıdır (Acar, 2010: 8).

Hindistan gibi, dünyanın farklı bölgelerinde yapılan araştırmalar sokak çocukları sorununun kaynağında yoksulluk, uygulanan sosyo-ekonomik politikaların oluşturduğu baskıların yanı sıra, insanca yaşam koşullarının ortadan kalkması, ailelerin destek sistemlerinin zayıflaması ve giderek çözülmesiyle çocukların özelemlerini yanlış yerlere yönlendiren ve onların marjinalleşme sürecini hızlandıran, tüketici, baştan çıkartıcı, tehlikeli yaşam tarzları gibi “evrensel” eğilimler” olduğunu göstermektedir (Altıntaş, 2003: 14).

Evrensel bir problem olan sokak çocukları sorununa yönelik uygulanan politikalar farklı ülkelerde farklılıklar gösterse de genelde aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Hindistan ve Türkiye’yi karşılaştırdığımız zaman, Hindistan’daki politikaların doğrudan sokak çocuklarını hedef aldığını, Türkiye’de ise daha çok sokak çocuğu olma riskiyle karşı karşıya kalan çocuklara yönelik politikaların ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip olan, yoksulluk ve açlık sorunuyla her zaman karşı karşıya olan Hindistan’da durum, ülkemizdekinden çok daha vahim boyutlara ulaşmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarının da bu sorunun çözümünde aktif rol alması Hindistan’da sokak çocukları olgusunun ciddi bir sosyal sorun olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Sokak çocuklarına yönelik politikaların hedefleri, tüm sosyal politikalarda olduğu gibi toplumun en üst düzeydeki amaçlarıyla çakışmaktadır. Bu hedefler; sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal barış, sosyal denge, sosyal bütünleşme gibi başlıklar altında sıralanabilir. Tüm bu hedefler, toplumun denge içinde varlığını sürdürebilmesinin, toplumsal bunalımları ve çatışmaları aşarak, sağlıklı bir toplum oluşturulmasının da ana unsurlarını belirlemektedir.

Sokak çocukları sorununun aslında; yoksulluk, eğitimsizlik, kentleşme, göç, ahlaki çözülme, ailenin dağılması gibi birçok sorunun sonucu olduğunu görmüş olduk. Dolayısıyla bu sorunun çözümü geniş çaplı sosyal ve siyasal politikalarla sağlanabilir.

Öncelikle sokak çocuğu olma riski taşıyan çocuklara yönelik hizmetler ilk planda yer almalı, diğer taraftan halen bu durumu yaşamak durumunda olan çocuklara doğrudan hizmet götürülmelidir.

Dolayısıyla sokak çocukları sorununa yönelik uygulanacak politikaların öncelikle sorunun nedenleri üzerine yoğunlaşp nedenler üzerinden bir çözüm üretmeye yönelik olması sağlıklı ve kalıcı çözümlere ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Sokak çocukları sorunu merkezi yönetim, yerel yönetim, akademik camia ve STK'ların işbirliği ile ele alınması gereken bir sorundur. Fakat meseleye sadece idari karar ve uygulama planlarıyla yaklaşmak eksik bir değerlendirme olur. Tüm bunları gerçekleştirmede oldukça önemli bir güç de, toplumsal ve gönüllü katılımdır. Kişiler de sorumluluk üstlenmek zorundadır. Bugün büyüyen yoksulluk, zedelenen toplumsal dayanışma anlayışı ve toplumsal parçalanma içindeki şehirlerimizde ortak sorumluluk üstlenecek kişileri bu yünde harekete geçirmek gerekmektedir.

Bir zamanların güvenli sokağı artık kontrolsüz ve zararlı güç odaklarının kontrolü altına girmiştir. Eskiden 'mahalle' ortamı sosyal hayatın canlı ve güvenli bir mekanı iken bugün tehlikeli ve korkutucu bir niteliğe bürünmüştür. Büyük şehirler birbirinden habersiz ve birbirine yabancı grupların barınağı olarak çok çeşitli suç ve tehlikeyi de bünyesinde barındırmaktadır.

Sokak çocukları konusu, aile, eğitim, sosyal güvenlik, kültürel ve ahlaki politikalar bağlamında ele alınması gereken çok dinamikli bir konudur. Dolayısıyla probleminin çözümü sadece hükümetin çalışmaları ile değil, eğitim sistemi, sivil toplum kuruluşları ve sokağı medenileştirecek bir toplum kültürünün yeniden gerçekleşmesiyle halledilebilecek bir boyut taşımaktadır.

Kaynakça

ACAR, Hakan (Haz.) (2010). *Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu*, SHÇEK Genel Müdürlüğü-UNICEF Türkiye, Ankara.

ALTINTAŞ, Betül (2003). *Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe...Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ATAUZ, Sevil (1998), "Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları", *Birikim Dergisi*, s. 116, ss. 68-78.

AYKUT, İmren (2007), "Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Özel Bir Proje: Vakıf Evleri", *Sosyal Siyaset Konferansları 52. Kitap*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

COŞTU, Kamil (2007), *Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel Yapısı*, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.

KARAKUŞ, Bülent (2009), *Sokakta Çalıştırılan/Yaşayan Çocuklar Kavramının Genel ve Yerel Açından Tanımlanması*, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sokaktacalislan_sokaktayasayan2.htm, Erişim Tarihi, 07.04.2015.

KIRBAÇ, Ayçin (2008), *Sokak Çocuklarının da Artık Bir Bankası Var*, <http://www.habervesaire.com/haber/260/>. Erişim Tarihi, 05.04.2015.

ORHAN, Serdar (2007), *Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu*, Sakarya Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.

OĞUZ, Polat (2009), *Sokak Çocukları*, <http://www.sokakcocuklari.net/>. Erişim Tarihi, 11. 03. 2010.

OĞUZ, Polat (Der.) (2007) , *İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli- Sempozyum Kitabı-*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı İstanbul Darülaceze Müdürlüğü.

SHÇEK Kanunu (1983), http://www.shcek.gov.tr/kurumsal_bilgi/mevzuat/kanunlar/2828.asp. Erişim Tarihi, 19. 03. 2010.

SULA, Havva (2008), *Toplum Yetimleri: Sokak Çocukları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ŞENER, Sami (2014). *Safranbolu'da Kültür ve Medeniyet İzleri Araştırması*. Safranbolu Belediyesi Yayınları.

ŞENOCAK, Hasan (2006), “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları 51. Kitap*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

TUNCEL, Meriç Kanbur (2003), *Türkiye’de ve Almanya’da Sokak Çocuklarına Uygulanan Eğitim Programlarının Karşılaştırılması ve Bir Model Örneği*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.

UNICEF (2006). *Önce Çocuklar: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar. Kentsel Yoksulluk Halkasının Kırılması*. http://www.unicef.org/turkey/dn_2006/_cp43.html, Erişim Tarihi, 22 Nisan 2015.